

חמשת חובשי תורה

אור החיים

המבואר

תורה

עם תרגום אונקלוס

מוגה מכת"י ומדפוסים ישנים

פירוש רש"י

מוגה מכת"י ודפוסים מתוקנים

עם ביאור רש"י

מיוסד ומלוקט ממפרשי רש"י

בתוספת ביאורים

ובו יבוארו דברי רש"י על דרך הפשט

אור החיים

המנוקד

מוגה ומדויק ע"פ דפו"ר

עם ביאור

מאורי אור

וילקוט

מאורי החיים

בסייעתא דשמיא
יוצא לאור על ידי
ממלכת התורה "עוז והדר"
מיסודו ובנשיאותו של הגאון רבי יהושע לייפער שליט"א
אב"ד דק"ק 'באר משה' מאנסי

הרב מנחם מנדל פומרנץ
מחבר "מאורי אור" ו"מאורי החיים"

הרב פנחס בידרמאן
מחבר "ביאור רש"י"

מבקרים:

הרב רפאל חיים רייצר הרב יהושע בילר

מהדורה מתוקנת

כל הזכויות שמורות לממלכת התורה "עוז והדר"

Rabbi Y. Leifer
8 Truman Ave.
New Square, N.Y. 10977

היות והושקע במהדורה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורתנו
ולחברדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות, אנו אוסרים בכל תוקף כל הרפסה
צילום והעתקה כולל העתקה חלקית, וכל שימוש מסחרי בפירושים
במקורות ובכל ההוספות. ושארית ישראל לא יעשו עוולות.

נדפס בארץ ישראל
על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת

PRINTED IN ERETZ ISRAEL

הפצה והזמנות: 'היכל תורה'

בארץ ישראל:	באר"ב:	באירופה:
טל. 02-9924603	tel. (718) 437-0054	tel. 44-191-430-0333
פקס. 03-5435884	fax. (718) 437-3514	fax. 44-191-430-0555

וזאת למודעי

הביאורים שנכתבו על הספה"ק "אור החיים" אינם באים לקבוע פירוש הבראי בדבריו, כי
גבהו דרכיו מעל גבוה, ולא מחשבותיו מחשבותינו. אלא הם דרך בהבנת דבריו הקדושים כפי
השנתנו. והיות שעיקר מטרתנו להביא את הלומד לדייק בדבריו הקדושים ולהתבונן
באמרותיו, לכן בקשתנו ששוחזר בזה מהמעיינים שנראה בעיניהם פירוש אחר בדברי רבינו,
או כל הערה אחרת, יואילו נא להודיענו למען זיכוי הרבים. כמו כן מי שיש בידו דבר שיכול
להועיל לנו במלאכת הקודש נבקשו לשלוח לנו או להודיענו, ויהיה בכלל מוזכי הרבים.

להעדרות ת.ד. 9359 בית שמש
פקס: 03-5423180

א א בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית
אֵת אֵת אֵת
אֱלֹהִים אֱלֹהִים אֱלֹהִים
אֶת הַשָּׁמַיִם אֶת הַשָּׁמַיִם אֶת הַשָּׁמַיִם
אֶת הָאָרֶץ אֶת הָאָרֶץ אֶת הָאָרֶץ
אֶת הָאָרֶץ אֶת הָאָרֶץ אֶת הָאָרֶץ

רש"י

ביאור רש"י

א (א) בראשית. אמר רבי יצחק לא היה צריך להחמיל את התורה אלא מהחמץ הנה לך (שמות יב) שהיא מזוה ראשונה שננטו צה ישראל, ומה טעם פתח בצראשית, משום פת מעטיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא ו), שאם יאמרו אומות העולם לישראל לטעים אחס שצנחסם ארצות שצעה גוים, הם אומרים להם, כל הארץ של הקדוש צרוך הוא היא, הוא צראה, ונתנה לאשר ישר צעינו, צרנו

א א מצות קידוש החודש שנצטוו בה בני ישראל כולם יחד, אבל מה שנצטוו בני נח והאבות, לא נצטוו אלא יחידים (חזקוני, ועיי' גר"א). ב הלא עיקרה של תורה אינה אלא למצוותיה (רא"ם וגר"א). ג ואף שארץ ישראל נפלה לחלקו של שם, וחם אחיו כבשה ממנו, כמו שמפרש רבינו להלן (יב ו, עיי"ש), מ"מ יטענו האומות, הרי שם היו לו כמה בנים, ומניין שכל הארץ הזאת נפלה לגורלכם (גר"א).

אור החיים

א (א) בְּיַחַד יוֹצֵר אוֹרָה. אֶבְאָר פְּרוֹשׁ הַתּוֹרָה. ראשית. [ד] לַעֲסֹק בְּנַעַם ראשית. אֶתְחִיל לְבָאָר סֵפֶר בְּרֵאשִׁית: [א] לַיַּחַד שְׁמוֹ הַנּוֹרָא: סֵפֶר בְּרֵאשִׁית: [ב] עֲשָׂנִי מֵרֵאשִׁית. [ג] וַיַּעֲצֵנִי וַקְרָאנִי [ד] נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲרָאָה מִרְאֹת אֱלֹהִים, בּוֹרָא

מאורי אור

א א דכתיב (ירמיה ב ג) 'קדש ישראל לה' ראשית תבואתה'. ב התורה נקראת ראשית, דכתיב (משלי ח כב) 'ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז'. (ועיי' ב"ר א א). ג לשה"כ ביחזקאל (א א א).

מאורי החיים

[ג] וַיַּעֲצֵנִי. בב"ר (א סא) איתא על אברהם: 'ובתורתו יהגה' (תהלים א ב) אמר רבי שמעון אב לא למדו רוב לא היה לו, ומהיכן למד את התורה, אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים, והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה, הה"ד (שם טו ז) 'אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי'. ופירש המלבי"ם שם וז"ל: כי ה' עומד אצלי כיועץ בל אמשך אחרי עצת היצה"ר, והם דרכי התורה אשר נתן לנו שהם עצות שה' נתן לנו איך להשמר מרשת התאוה ומוקשיה.

[ד] לַעֲסֹק בְּנַעַם ראשית. ראה מה שכתב רבינו להלן (אופן ה) כי טעם עצמו שנקראו ישראל ראשית הוא לצד קבלתם התורה.

[ה] נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲרָאָה מִרְאֹת אֱלֹהִים. באור יקר הביא מספר חזון (ממוה"ר יעקב בכוה"ר יהודה לנדא ו"ל) שכתב וז"ל: 'נפתחו השמים' השגת הדברים הפנימיים נמשלה לפתיחת השמים, וכן ירידת השפע הטוב נמשלה לפתיחת השמים, כדכתיב (דברים כח יב) 'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים', וכו', 'ואראה מראות אלהים' כשיביך אדם הדברים העמוקים נקרא מראה, כמו 'לבי ראה הרבה חכמה ודעת' (קהלת א טו), וכן כשתדבר בו השגחת השם נקראה כמו כן 'מראה', כמו שנאמר (שמות ג ז) 'ראה ראיתי את עני עמי', וכו'. עכ"ל.

עוד כתב באור יקר לפרש ע"ד הכתוב (תהלים קיא י) 'ראשית חכמה יראת ה'', ועי"ד הכתוב (שם ח ד) 'כי אראה שמייך', וכתב רבינו להלן (אופן ז ד"ה עוד תתפרש) וז"ל: ואמרו

א [א] לַיַּחַד שְׁמוֹ הַנּוֹרָא. בחדש לאברהם (מעין ז נהר כח) כתב: והעסק בתורה יהיה אל כוונת קישוטי שכניה ליחידה עם קב"ה שזו תורה לשמה. ובמאור עינים ליקוטים (ד"ה שייך לפרשת כי תשא) כתב וז"ל: כי מי שעוסק בתורה לשמה אינו חפץ רק להתקרבות שמו יתברך ולייחד העולמות שיהיה שעשועים לו יתברך שמו. ובליקוטי שושנה (ד"ה משנה איהו חכם) כתב וז"ל: וכשהצדיק עוסק בתורה לשמה כדי לייחד שמו הגדול זהו תענוג ואכילה להקב"ה. וראה עוד בשערי אורה (שער השלישי והרביעי) וז"ל: וכל העוסק בתורה שבכתב ותורה שבכ"פ, הרי זה מחבר את האהל להיות אחד, ומייחד את השם יתברך, ועיי"ש. (ועיי' בשער הראשון ובשער השני שם). והנה בזה"ק (ח"ג נא): איתא: אמר רבי אלעזר בכל עובדי דבר נש לבעי ליה דלהוון כולוהו לשמא קדישא ובכל מעשי האדם, צריך שיהיו כולם לשם הקדוש], מאי לשמא קדישא, לאדכרא בפומיה שמא קדישא על כל מה דאיהו עביד, דכולא הוא לפולחניה וכו' נהו לשם הקדוש, שיזכיר בפיו את השם הקדוש בכל מה שהוא עושה, שהכל הוא לעבודתו. ע"כ.

[ב] אֶשֶׁר עֲשָׂנִי מֵרֵאשִׁית. עיי' בב"ר (ד ט) 'דישראל עלו במחשבה קודם לבריאת העולם. ומצינו עוד בב"ר (יד א): 'ואיש תרומות יורסנה' (משלי כט ד) זה אדה"ר שהיה גמר חלתו של עולם, ונקראת חלה 'תרומה' שנאמר (במדבר טו כ) 'ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה'. נמצא לפי"ז י"ל דתיבת 'ראשית' רומזת על אדה"ר שהיה חלה שנקראת 'ראשית עריסותיכם'.

ביאור רש"י

ד והמשיך בסדר הדורות, שכולם הכעיסו לפניו יתברך, עד שמצא את אברהם בחירו וכתר עמו ברית בין הבתרים והבטיחו את הארץ, וסיפר תולדות זרעו עד יעקב ובניו, שרק בהם נתקיים תנאי הברית 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם', ולא בבני ישמעאל ועשו (ג"א). ה שאין לפרשו כמשמעו הפשוט שבא להורות סדר הבריה, כמו שמפרש בסמוך. ו ופירוש תיבת 'בראשית' בשביל ראשית. ז שקדמה לבריאת העולם (רש"י עה"פ שם). ח בני ישראל הם כמו ראשית התבואה החדשה לפני העומר שאסורה באכילה, שכל האומות המרעים להם ואוכלים אותן, יתחייבו ותבא עליהם רעה (רש"י שם). ט ויתפרש הכתוב כך, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ כאשר הארץ היתה תהו ובהו וחשך, אז אמר אלהים יהי אור. ובא ללמדנו על בריאת האור (ג"א). י השמים והארץ. יא ומשמעותו 'בתחילה ברא'. יב כי תיבת ראשית פירושה ראשית של דבר, ואין תיבה נסמכת לפועל התלוי בזמן, אלא לשם דבר או פעל מקור נשם הפעולה, שאינו מיוחס לזמן ולגוף. יג תיבת 'ברא' מתפרשת ככתיבתה בתורה [ובחול"ם], דיש אם למסורת (שפ"ח). יד שאין לפרש בתחילה דיבר, כי 'תחילת' היא תיבה נסמכת, ואין תיבה נסמכת לפועל התלוי בזמן וכנ"ל. טו כאילו כתוב 'הכל', ותהיה תיבת 'בראשית' נסמכת לתיבת 'הכל'. טז כאשר הדבר מובן מעצמו.

והמשיך בסדר הדורות, שכולם הכעיסו לפניו יתברך, עד שמצא את אברהם בחירו וכתר עמו ברית בין הבתרים והבטיחו את הארץ, וסיפר תולדות זרעו עד יעקב ובניו, שרק בהם נתקיים תנאי הברית 'כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם', ולא בבני ישמעאל ועשו (ג"א). ה שאין לפרשו כמשמעו הפשוט שבא להורות סדר הבריה, כמו שמפרש בסמוך. ו ופירוש תיבת 'בראשית' בשביל ראשית. ז שקדמה לבריאת העולם (רש"י עה"פ שם). ח בני ישראל הם כמו ראשית התבואה החדשה לפני העומר שאסורה באכילה, שכל האומות המרעים להם ואוכלים אותן, יתחייבו ותבא עליהם רעה (רש"י שם). ט ויתפרש הכתוב כך, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ כאשר הארץ היתה תהו ובהו וחשך, אז אמר אלהים יהי אור. ובא ללמדנו על בריאת האור (ג"א). י השמים והארץ. יא ומשמעותו 'בתחילה ברא'. יב כי תיבת ראשית פירושה ראשית של דבר, ואין תיבה נסמכת לפועל התלוי בזמן, אלא לשם דבר או פעל מקור נשם הפעולה, שאינו מיוחס לזמן ולגוף. יג תיבת 'ברא' מתפרשת ככתיבתה בתורה [ובחול"ם], דיש אם למסורת (שפ"ח). יד שאין לפרש בתחילה דיבר, כי 'תחילת' היא תיבה נסמכת, ואין תיבה נסמכת לפועל התלוי בזמן וכנ"ל. טו כאילו כתוב 'הכל', ותהיה תיבת 'בראשית' נסמכת לתיבת 'הכל'. טז כאשר הדבר מובן מעצמו.

אור החיים

קצות הארץ¹, ואתבונן² במה שהרשיתי להתבונן בפתח דברי קדוש, והעירוני ממזרחת של תורה³:
אומר בראשית ששעור התבה היא סמוכה⁴, כמו שתאמר ראשית דבר, וכאן חסר הנסמך לה⁵, ומי פאלהינו⁶ יודע דבר, הלא ממנו מוצא דבר⁷:

מאורי אור

ד לשה"כ בישעיה (מ כח). ה מתחילתה של תורה, [כמזרח שנקרא קדם, וקדם הוא תחילה]. ו עיין רש"י: שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו. ז שלא נכתב בראשית של מה, ותחת זה היה לו לומר

מאורי החיים

ז"ל כי יראת ה' הורמות תכנס בלב משכיל, בהביטו בהתבוננות במעשה שמים וארץ וכו'. עיי"ש. וזה שכתב 'נפתחו השמים וראה מראות אלקים בורא קצות הארץ', להכניס בלבו יראת ה' הורמות, ואח"כ 'ואתבונן במה שהורשיתי להתבונן'. וכפי דבריו י"פ על פי מה שהביא רבינו להלן (אופן ה) שרבותינו ז"ל דרשו בראשית בשביל תורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית, ובשביל יראה שנקראת ראשית. ובלשון חז"ל איתא: בשביל שלשה שנקראו ראשית, ואלו הן, תורה וישראל ויראה (ראה אותיות דר"ע נוסח א אות ב). וכפי זה רמז רבינו

ביאור רש"י

רש"י

סָגַר דְּלִמִּי בְּטָנִי (לויב ג ט), ולא פירש מי הסוגר, וכמו יִשָּׁא אֶת חֵיל דְּפִשְׁקָא (ישעיה ט ד), ולא פירש מי ישאנו, וכמו אֶס יִכְרוֹשׁ בְּצִקְרִים (עמוס ו יב), ולא פירש אֶס יִכְרוֹשׁ אֶדֶם בְּצִקְרִים, וכמו מַגִּיד מִרְאשִׁית אֲחֵרִית (ישעיה מו י), ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אֶס כֵּן תִּמָּה עַל עֲמָךְ שֶׁהִי הַמִּים קִדְמוֹ, שֶׁהִי כְּתִיב (פסוק ג) וְרוּחַ אֱלֹהִים מֵרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמִּים

ב מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי כבר בברית בין הבתרים (רש"י שם).

אור החיים

שְׁהִשְׁמִיעֵנוּ הַכְּתוּב עֲצָמוֹ שֶׁתַּחֲלֵת הַבְּרִיאָה הִיא שְׁמִים, וְאִם הַמִּים נִבְרְאוּ, הִיָּה לוֹ לְהַקְדִּים בְּרִיאָתָם. [ח] וְחִזְזוּ לְנִשְׁמָרוֹ מִשְׁתֵּי הָעֲרוֹת, וּפְרָשׁוּ שֶׁשְׁעוֹר הַכְּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ: בְּרִאשִׁית בְּרִיאַת שְׁמִים וְאָרֶץ, הִיָּתָה הָאָרֶץ תְּהוֹ וְגו', לֹא שֶׁתַּחֲלֵת הַבְּרִיאָה הִיָּתָה שְׁמִים וְאָרֶץ. דְּבָרֵיהֶם וְלֹא הִסְפִּיקוּ לְהִסִּיר הַשְּׁעוֹת, כִּי לְדְבָרֵיהֶם לִמָּה לֹא הוֹדִיעַ הַכְּתוּב אַחֵר כֶּךָ בְּרִיאַת מִים וְאֵשׁ וְעָפָר וְרוּחַ, וְהִגֵּם שֶׁאִמָּר הַכְּתוּב (פסוק ט) יִקְוּ הַמִּים וְגו' וְתִרְאֶה הִיבָשָׁה, אֵינוֹ בְּנִשְׁמָע

יז כשבאו על איוב יסורים קלל את יום הולדו, על אשר באותו יום 'לא סגר' מי שביכולתו לסגור, 'את דלתי בטני' הבטן שממנו נולדתי, שלא אוולד (רש"י שם). יח 'ישא את חיל דמשק וגו' לפני מלך אשור'. נבואת נפילת דמשק לפני מלך אשור, וישא 'הנושא' את כל נכסי דמשק אל מלך אשור (רש"י שם). יט 'הירוצון בסלע סוסים אם יחרוש בבקרים'. דברי מוסר לישראל, כמו הסוסים כשירוצו בין הסלעים ינוקו וישברו עקבותיהם, וכמו אדם כשיבא לשנות מגדר העולם ולחרוש עם בהמותיו בסלע לא יצליח, אלא יאבד ויפסיד את הבהמות, כן כל הסר מדרך הישר מפסיד ואינו מצליח (רש"י ומצוד' שם).

ב מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי כבר בברית בין הבתרים (רש"י שם).

מאורי אור

שפירש במצודת ציון עה"פ 'אשר אין לו שחר' (ישעיה ח ב) שהוא ענין זוהר ואורה, ובאבע"ז (להלן לב כה ד"ה ריאבק) כתב וז"ל: וי"א כי שחר דמות אור והוא הנראה בעבים טרם זרוח השמש. וכן כאן כוונת רבינו, אעורר אור וזוהר הענין. ובסגו"מ כתב שפירשו יפ"ץ אור לפרש. ועוד פירש דשחר מורה על דרישה וחקירה כפירוש הכתוב 'אשר אין לו שחר'. או שהוא רמז לשכינה. (עיין ט"ז או"ח סימן א ס"ק ב). הו העומד אצלנו. שמבאר בהקדמת דברים הידועים אצלנו מכבר. ובסגו"מ כתב כמו המושג אצלנו. והכוונה שוה. הו ע"פ לשה"כ בתהלים (צב ו) 'מה גדלו מעשיך ה''. יז בלתי אפשרי לנבוא להשיגו.

מאורי החיים

האורה נבראת תחלה משל למלך שבקש לבנות פלטין והיה אותו מקום אפל מה עשה הדליק נרות ופנסין לידע היאך הוא קובע תימליוסים [יסודות], כך האורה נבראת תחלה. וביפה תואר כתב וז"ל: ויתפרשו הכתובים, בראשית, כלומר, לפני בריאת שמים וארץ וכו', ויאמר אלהים מראש יחי אור.

[ט] אלא שגזר עֲלֶיהָ לִהְיוֹת. עיין מש"כ רבינו להלן שם.

יא אם המים הם 'נבראים' והם חלק מהבריאה שברא הבורא, ונבראו קודם לשמים, היה לו להכתוב להקדים בריאת המים לבריאת השמים, שהרי מהם נבראו השמים. יב כאילו אמר בראשית ברוך וגו', כלומר, בתחילת זמן בריאת שמים וארץ בעת ההיא היתה הארץ תוהו וגו'. ולא בא להורות סדר הבריאה כלל. יג שהם יסודות הבריאה שמהם נתהווה כל דבר. יד לשה"כ בתהלים (נו ט, קח ג). ופירש"י שדוד המע"ה אמר אני מעורר את השחר (ומקוה"ד בירושלמי ברכות פ"א ה"א), וכמו כן יש לפרש כוונת רבינו לעורר את המוקדם אצלנו, כלומר להקדים בדברים הידועים מכבר לצורך הבנת דבריו המיוחדים. או יש לפרש 'שחר' כמו

[ח] וחו"ל נשמרו. עיין רש"י. ולדעתו הכל נמשך לבריאת האור, שבראשית הבריאה כשהיתה הארץ וכו' או 'ויאמר אלהים יהי אור'. ועיין רמב"ן שכתב בשם אבע"ז שפירש כענין זה, אלא שתיקן דהוא"ו במלת 'והארץ' אינה משמשת, לפי"ד אין והארץ המשך אחד, רק כמו בראשית בריאת שמים וארץ הנה הארץ היתה וכו'. ומדברי רבינו משמע לכאורה כמש"כ האבע"ז, ש'והארץ' הוא תחילת סיפור בריאת האור. ובב"ר (ג א) איתא: רבי יהודה אומר

ביאור רש"י

כא בנוסחאות המדויקות וכן גדולי המפרשים השמיטו תיבות אלו. **כב** שאם נבראו לאחריהם לא היה הכתוב מזכירם בלא שיפרט את בריאתם. אבל אם נבראו קודם, י"ל שלא נכתב אלא מבריאת שמים ואילך (רא"ם ור"ד, עיי"ש). **כג** הרי שקדמו המים לשמים. **כד** שהרי שם הוי"ה הוא שם העצם, ואילו שם אלהים הוא שם תואר שהוא 'שופט ושלט על כל' כמש"כ רבינו להלן (ב ה, עיי"ש), והיה לו להזכיר מקודם את העצם, ואח"כ שם התואר (ד"ד, נח"י). **כה** שם הוי"ה מורה על הרחמים, ושם אלהים מורה על גבורה ודין (ב"ר לג ג). **כו** ר"ל שיעשה הדין והמשפט בדרך הרחמים. ולא שחזר בו ממחשבתו ח"ו, אלא בראו במידת הדין שהכל יתנהג במשפט, ומה ששיתף עמו מידת הרחמים, שהפרעון יהיה בדרך הרחמים (אח"ח).

רש"י

ועדיין לא גילה המקרא (בסידור הקודמים והמאומרים כלום^{כא}) בריאת המים מתי יהיה, הא למדת שקדמו המים לארץ^{כב}. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו^{כג}. על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאומרים כלום: **ברא אלהים**. ולא נאמר ברא ה'^{כד}, שנחמלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין^{כה}, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושחפה למדת הדין^{כז}, היינו דכתיב (להלן ד ד) **ציוס עשות ה' אלהים ארץ ושמים** (מדרש ילמדנו א, וראה ד"ר יצ טו):

אור החיים

וזה לשונם: **עשירה דברים נבראו ביום ראשון, שמים וארץ אור חשך** תהו ובהו וגו' מים רותח. עד כאן^{כא}. מלבד אלו יש עוד [בבריות אחרים נעלמים ונבלעים בכחות היסודות, יש מהם נקרים באמצעות ההתכה^{כב}, יש מהם באמצעות ההרפכה^{כג}, יש מהם בהשתנות הזמנים^{כד}, יש מהם בכח ההיוליי^{כה} ורבו מלספור, אשר לזה כללם הבורא בשני פרטים גדולים ועצומים, בשמים ובארץ, והם הם השני רבויים שרבה באומרו 'את' השמים 'ואת' הארץ, ובמאמר אחד ברא הכל יתעלה שמו^{כז}. ותמצא שאמרו ו"ל (ר"ה לב. מגילה כא): **בראשית מאמר הוא**^{כז}, כי בו השלימו עשירה מאמרות שפבהם נברא

אלהים את כל הדברים וגו', וזה לשונם: דברים שאין הפה יכול לדבר, והוא, שאמר כל עשרת הדברות בדבור אחד, ולא קדם דבור לתברו^{כז}:

ובזה נבא אל הבאור, והוא, כי האדון יתעלה שמו כל מה שברא בעולם שהם המקורות^{כז}, וכל אשר ישנו במציאות ושמים וארץ, הכל פאשר לכל^{כז} בראו ה' בדבור אחד, וזה הוא אומרו **בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ**, דקדק לומר שני אתיו, לרבות כל הנמצא בעולם. ולהיות שהנבראים הם רבים, כי מלבד העשירה דברים הנפכים ונראים לעין כל, כמו שמנאום חז"ל (חגיגה יב).

מאורי אור

יח נלמד מאומרו 'את כל הדברים', דלכאורה מה תלמוד לומר. **יא** אש רוח מים עפר שהם היסודות שמהם נברא העולם, ובכלל זה המקור ממנו נבראו היסודות (עיי' רמב"ן). **כ** פירוש, 'הכל', כל פרט בהבריאה, 'כאשר לכל' איך שהוא. והוא לשה"כ בקהלת (ט ב). **כא** אמר רב יהודה אמר רב עשרה דברים נבראו ביום ראשון, ואלו הן: שמים וארץ, תהו ובהו, אור וחשך, רוח ומים, מדת יום ומדת לילה. **כב** כמו שמתכין עפר ויוצא ברזל וכל מיני מתכת (סג"מ). **כג** מהרכבת שני דברים תולד מציאות חדשה. נבאור יקר כתב כגון פרד שנוולד מהרכבת חמור על סוס. ובסג"מ כתב: הרכבת היסודות

מאורי החיים

[יא] כי בו השלימו עשרה מאמרות. עיי' תיקון^{כז} (תיקון יב כז). בראשית מאמר קדמא דכלא כלילא מעשר אמירן. ובטעם שלא נזכר לשון אמירה בראשון כמו בתשעה האחרים, ראה מהרש"א בחידושי אגדות (ר"ה לב. ד"ה נמי מאמר)

[י] בריית אחרים. ראה מה שכתב רבינו בפרשת אחרי (ויקרא יז יד) שחילק ה' כל ברייתו לארבע הדרגות, והם, אש, רוח, מים, עפר, וכל אחת כלולה מהארבע. (וראה וזה"ק ח"ב כג:).

אור החיים

ברוך הוא ברא כל צרכי העולם בדבור אחד והכיננו, והיה הכל מנח גדוש בערבוביא, ואחר כך התחיל לסדר דבר דבור על אפניו^ל ועשה פֶּעֱלוֹ, יתעלה שמו:

וּתְמַצָּא שְׁכֶשֶׁרֶצָה לְבָרָא הַשָּׁמַיִם אָמַר (פסוק ו) 'יהי רקיע בתוך המים', פרוש, קבע לו מקום, אבל הוא כבר נברא במאמר ראשון^ל, וכן הארץ (פסוק ט) 'ותראה היבשה'^ל:

וְהָאֵשׁ שלא הזכיר ה' תקונו כל עקר^ל, הוי יודע כי האש לא גלה ה' מקורה כגלוי השמים והארץ והמים^ל, להיותה מקור חזק ויש ממנו פליון לעולם אם היה בנמצא פמים וארץ, ואין העולם יכול להתקיים, לזה הניחו הקדוש ברוך הוא במקומו שנברא במאמר ראשון מבלע ברעפים, עד שהצרך אדם לו והקיש ברעפים והוציא מהם אש שעור המספיק לו, כאומרם ז"ל (ב"ר יא ב) [יד] שֶׁעַל פֶּן אָנוּ מְבָרְכִים בְּמוֹצָאֵי שֶׁבֶת בּוֹרָא מְאֹרֵי הָאֵשׁ. גם בזה גלה

העולם^כ, הראשון שֶׁבְּכֵלֶן בו נברא הכל^{כט}, אלא שלא היה מסדר, והיו כל הבריות בנמצא, אבל חסרו הסדר, [יב] וסדרן הקדוש ברוך הוא דבר יום ביומו. ביום ראשון הכין והבדיל האור מן החשך, וקנה החשך מקומו והאור מקומו, וביום שני וכו':

וְהַיָּמִר הנאמן לפרושנו זה מה שאמר הכתוב (להלן ב ג) 'כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות', שאין משמעות לכתוב^ל, ובמה שפרשנו יבא כמין חמר^ל, 'כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא', ביום הבריאה^ל, 'לעשות', פרוש, לתקן^ל בששת ימים, כאומרו (שמות לא יז) 'כי ששת ימים עשה ה' וגו'^ל, פרוש, תקן, כי הבריאה ביום ראשון במאמר אחד נבראת, אלא שהיה הכל חסר תקון: **לְמָה** הדבר דומה, למי שרצה לבנות פלטין, וקדם מכין אבנים ועצים ועפר וצרכי הבנין במשלים, ואחר כך יבנה בית, כן הבורא

מאורי אור

(להלן יח ח) פירש עה"פ 'ובן הבקר אשר עשה', אשר תיקן. **לָד** ולא אמר כי ששת ימים ברא וגו'. **לָה** לשה"כ במשלי (כה יא). ופירש"י: על אפניו, על כנו. (וראה במצודות שם). **לָא** משמע שאמר, שהרקיע שכבר נמצא - יהיה תוך המים. **לָא** דמהלשון 'ותראה היבשה', מוכח שכבר היתה, ורק יצוה עליה להיראות. **לָח** לפי מה שנתבאר שהכל נברא במאמר בראשית, אלא שכל דבר סידר ותיקן ביומו, אי"כ למה לא נזכר תיקון האש וסידורו. ושאר הבריות ראה בחגיגה (יב) שדרשו מן הפסוקים. **לָט** האש היא בריאה שאינה עומדת באופן גלוי בעולם כמו מים שמקורה נגלה במעינות ובימים וכמו נבראים אחרים, אלא היא בריאה נסתרת. **מ** שלא גילה מקור האש.

מאורי החיים

[יג] **ובמה שפירשנו**. ועיין רמב"ן (עה"פ שם) מה שפירש. [יד] **שע"כ** **אנו מברכים במוצ"ש בורא מאורי האש**. ז"ל המדרש: רבי לוי בשם רבי זעירא אמר ל"ו שעות שימשה אותה האורה, י"ב של ערב שבת וי"ב של לילי שבת וי"ב של שבת, כיון ששקעה החמה במוצאי שבת התחיל החושך ממשמש ובא, ונתיירא אדם הראשון שנאמר (תהלים קלט א) 'ואומר אך חשך יושפני ולילה אור בעדני', אותו שכתוב בו 'הוא יושפך ראש ואתה תשופנו עקב' (להלן א טו) בא להודווגו לי, מה עשה הקב"ה זימן לו

שיעור הכתוב שבמאמר ראשון - שהוא בראשית - ברא ה' כל הבריה וכללם בשמים וארץ. כח כי תשעה פעמים נאמר 'ויאמר', ו'בראשית' הוא מאמר הראשון. **כט** פירוש דאע"ג דאמרו בעשרה מאמרות נברא העולם, מ"מ הבריה עצמה כבר נעשתה במאמר הא', ובשאר המאמרות לא נעשה אלא הסדר. ולהלן מפרש רבינו הטעם שנקט התנא בעשרה מאמרות 'נברא'. **ל** דאחר שכתוב 'אשר ברא', אין משמעות בתיבת 'לעשות'. **לא** צורו המרגליות וצורו הבושם תלוי בצואר לתכשיט (רש"י קידושין כב: וראה תוספות שם ד"ה כמין, ובסוטה טו. ד"ה כמין). **לב** ביום הראשון. **לג** עיין מש"כ רש"י להלן (י) עה"פ 'יעש אלהים את הרקיע', תקנו על עמדו והיא עשייתו, כמו 'ועשתה את צפוניה' (דברים כא יב). וכן בפרשת וירא

שכתב דביום הראשון שנברא בו חומר הראשון שממנו נתהוו כל הצורות ביש מאין, הרי פשוט שבאמירה לבד נברא החומר הראשון ביש מאין, ואין מקום לטעות בו, עיי"ש. ועיין דרך חיים למהר"ל (אבות פ"ה מ"א) שתירץ כי כאשר ברא שמים וארץ שהם כלל העולם לא שייך לשון אמירה שבה על ענין פרטי ומשמעו שיש עוד אמירות אחרות, עיי"ש.

[יז] **וסדרן הקב"ה דבר יום ביומו**. עיין בב"ר (יב ד) דעת רבי נחמיה. ועיין מה שכתב רבינו בחיי.

אור החיים

וַאֲלֵהָ יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיהָ לָמָּה כָּתְבָה הַתּוֹרָה עֵקֶר הַבְּרִיאָה בְּדֶרֶךְ זֶה^{טז}, וְלֹא כָתְבָה כְּפֹרוֹשׁ בְּרָא ה' הַמִּים וְהָעֶפֶר וְהָאֵשׁ וְהָרוּחַ, שְׂפָנָה לֹא יִהְיֶה אִישׁ נָבוֹב לִלְבָב^{טז}:

דַּע כִּי הַתּוֹרָה תוֹדִיעַ וְתַשְׁמִיעַ כָּל נִסְתֵּר, וְחִפְץ ה' לְהוֹדִיעַ כֹּחַ מַעֲשֵׂיו לַעֲמוֹ^{טז} וְהוֹדִיעֵנו סֵדֶר הַבְּרִיאָה וְאִפְנָה, וְכִי הוּא הָאֵל הַגָּבוֹר הַנָּאֹזֵר בְּגִבּוֹרָה בְּרָא בְּדָבוּר אֶחָד כָּל יֵשׁ וְכָל הַזֶּה, וְחִפְץ ה' לְהוֹדִיעַ לִידִידָיו כֹּחַ מַעֲשֵׂיו, וְלֹא יִמְנַע טוֹב זֶה בְּשִׁבְלֵי הַשּׁוֹטִים הַטּוֹעִים:

וַיְעוֹד יֵשׁ טַעַם אַחֵר שֶׁיַּחֲבִיב לְדַבֵּר פֶּסֶדֶר הָאֱמוּנָה, וְהוּא, שְׂאֵם הִיא אוֹמֵר הַכְּתוּב כִּסְדֵּר הַחִפְצִים בּוֹ הַסְּכָלִים, וְהוּא שְׂיֵאמַר כִּי בְרָא אֶרֶץ וּבְרָא מִים וְכוּ', הִיא בְּנִשְׁמָע כִּי בְרָאם כָּל אֶחָד בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, וְאַחֵר הָאֱמֶת לֹא כֵן הוּא, וְהֵלֵא יִדְעֶתָ כִּי לֹא יִחְפֹּץ ה' בְּדוֹבֵר שְׁקָרִים וְלֹא יִפּוֹן לִנְגֹד עֵינָיו^{טז}, וְאִיךָ יִתְחִיל רֹאשׁ דְּבָרָיו חֹס וְשִׁלּוֹם בְּדְבָרִים שְׁלֵא כֵן הוּא, לָזֶה דִּבֵּר אֱמֶת אִפֹּן הַבְּרִיאָה^[טז] כִּי יִשְׂרָיִם דְּרָכֵי ה' וְצִדִּיקִים יִלְכוּ בָם^י (הַרְשֵׁעַ יד י') לְהוֹדוֹת וּלְגַדֵּל

ה' אִפֹּן הַעֲרֹבֹב שֶׁהָיוּ מְעַרְבְּבִין הַמְּקוֹרוֹת וְהַיְסוּדוֹת בְּשַׁעַת בְּרִיאָתָם קִדְּם שֶׁהֵכִינָם ה' כָּל אֶחָד עַל מִשְׁמְרָתוֹ, כִּי אִם לֹא הָיָה דְּבָר זֶה בְּמִצִּיאוֹת לֹא הָיְתָה דַּעַת אָנוּשׁ סוֹכֶלֶת יְדִיעָה^[טז] אִיךָ יִהְיוּ מְעַרְבִים יַחַד מְקוֹרוֹת, וּמָה גַם עֶפֶר וְאֵשׁ^{טז}:

וְהֵן אֱמֶת שֶׁהָיָה יָכוֹל הַבּוֹרָא לְכָלֵל בְּמֵאמְרוֹ הָרִאשׁוֹן גַּם אֶת הַסֵּדֶר, אֲלֵא לְסִבּוֹת הַרְבֵּה עֲשֵׂה כֵן, וְאַחַד מֵהֶם גָּלוּ אוֹתָהּ רַבּוּתֵנוּ וְלֹא בְּאוֹמְרָם (אֲבוֹת פ"ה מ"א) וְהֵלֵא בְּמֵאמְרוֹ אֶחָד יָכוֹל לְהַבְרִיאֹת אֲלֵא לְפָרַע וְכוּ', וְלִתֵּן שְׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים וְכוּ':

וַאֲלֵהָ יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיהָ אוֹמְרָם וְלֹא (שם) בְּעֲשֶׂרָה מֵאֲמָרוֹת 'נִבְרָא' הָעוֹלָם לְשׁוֹן בְּרִיאָה^{טז}, כִּי סוּף כָּל סוּף כָּל זֶמֶן שֶׁהָיָה חֹסֶר הַתִּקּוֹן כָּאֵלּוּ אֵין כָּאֵן בְּרִיאָה. הַמְשַׁלֵּא אִם הָאֶרֶץ לֹא הָיְתָה נִגְלִית, אֵין מְקוֹם לְנִבְרָאִים, וְכִמוֹ כֵּן שְׂאֵר הַבְּרִיאוֹת שֶׁהָיוּ מְעַרְבְּבִים, כִּמוֹ הָאֹר וְהַחֲשֶׁךְ, אִם כֵּן כָּל שְׁלֵא נִתְקַן כָּאֵלּוּ לֹא נִבְרָא^{טז}, לָזֶה יִתְיַחַס גַּם כֵּן לְהֶם הַבְּרִיאָה:

מאורי אור

מֵא שֶׁהוּא פֶּלֶא גָדוֹל, כִּי יִסּוֹד הָעֶפֶר הוּא קֶר, וְיִסּוֹד הָאֵשׁ הוּא חֹם. **מִב** שֶׁהָיָה לְהֵאמֹר כִּבְר נִבְרָאוּ כּוֹלִם בְּמֵאמֶר הָרִאשׁוֹן, וּבִשְׂאֵר מֵאמָרוֹת רַק נִסְדְּרוּ לַעֲמֹד עַל תִּיקוּנָם. **מִג** כִּיֹּן שֶׁאֵין תּוֹעֵלֶת בְּבִרְיָאָה זֹה, הִרְ"ז כֵּאֵלּוּ לֹא נִבְרָא. **מִד** לְכַלּוֹל כֹּל הַבְּרִיאָה בְּאֵת הַשְּׁמַיִם וְאֵת הָאֶרֶץ. **מִז** לְשֵׁה"כ בְּאִיּוֹב (יא יב), וּפִירִש"י שֵׁם:

מאורי החיים

כִּיֹּן שֶׁאֵין נִרְאֶה הַתּוֹעֵלֶת, וְכַעֲי"ז יֵשׁ לְפָרֵשׁ לַעֲנִין הָאֵשׁ דֹּאע"ג שֶׁהַשְּׁמַיִם נִבְרָאוּ מֵאֵשׁ וּמִיָּם, מ"מ מֵאַחֵר שְׁלֵא יָדְעוּ מֵהָאֵשׁ שֶׁהִיא נִמְצָאֶת בְּלוּעָה בְּרַעֲפִים, א"כ לֹא הִיתָה נִרְאִית הַתּוֹעֵלֶת בּוֹהַ בְּפוֹעֵל לְכִיֹּן הָעוֹלָם עַד לְמוֹצִי"ש. **וּמָה** שֶׁאֱמָרוּ 'מִפְּנֵי שֶׁהִיא תַּחֲלִילַת בְּרִייתָה' יֵשׁ לְפָרֵשׁ ג"כ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ שֶׁמִּצִּיאַת הָאֵשׁ נִחְשָׁב כְּתַחֲלִילַת בְּרִייתָה, כִּי תַּחֲלִילַת מִמֶּשׁ א"א לֹמֵר, בְּפֶרֶט לְפִי מִש"כ רַבִּינוּ לְהֵלֵן (ב ב) שְׁכִילָה כֹּל הַמֵּלָאכּוֹת קוֹדֵם הַשֶּׁבֶת. עֵי"ש.

^[טז] אִיךָ יִהְיוּ מְעַרְבִים יַחַד מְקוֹרוֹת. וְעֵי"ן זֹה"ק (ח"ב כג: כד:).

^[טז] כִּי יִשְׂרָאֵל דְּרָכֵי ה'. בְּפֶרֶשׁת פִּקּוּדֵי (שְׁמוֹת לז כא) כְּתָב רַבִּינוּ: וְיִשְׂרָאֵל דְּרָכֵי ה', צִדִּיקִים יִלְכוּ בָם אִף עַל פִּי שְׁפוֹשְׁעִים יִכְשְׁלוּ בָם. וְרֹאה עוֹד לְהֵלֵן (ב יח) שְׁכָתָם כְּמוֹ כֵּן לְגַבִּי מַעֲשֵׂה הַנַּחֲשׁ.

שְׁנֵי רַעֲפִים, וְהִקִּישׁן זֶה לְזֶה וַיֵּצֵא מֵהֵן אֹר וְבִירְךְ עֲלֵיהֶן, הִרְ"ד וְלִילֵה אֹר בְּעַדְנִי, מָה בִירְךְ עֲלֵיהֶן, בּוֹרָא מֵאֹרֵי הָאֵשׁ, אֲתִיא כְּשִׁמּוּאֵל דֹּאמֵר שְׁמוּאֵל מִפְּנֵי מָה מְבָרְכִין עַל הָאֹר בְּמוֹצִאי שֶׁבֶת 'מִפְּנֵי שֶׁהִיא תַּחֲלִילַת בְּרִייתָה', וְכוּ'. ע"כ. וְע"ע בְּפֶרֶק מְקוֹם שֶׁנִּהְיָו (פִּסְחִים נד).

וְכִבְאוּרָה הָיָה הָאֵשׁ הִתָּה מֵאַרְבַּעַה יִסּוּדוֹת שֶׁנִּבְרָאוּ קוֹדֵם שְׁמַיִם וָאֶרֶץ, וְעֵי"ן בְּפִירִש"י בְּפִסּוֹק א'. וּבְחִידוּשֵׁי אַגְדוֹת לְמַהֲרַש"א (פִּסְחִים טז) כְּתָב לְתַרְץ דֹּאשׁ הַנִּיל אֵינוֹ אוֹתוֹ אֵשׁ הַיְסוּדִי שֶׁנִּבְרָא קוֹדֵם שְׁמַיִם וָאֶרֶץ. וְע"ע בְּמִש"כ בְּעֵי"ן זֶה בְּסוּף הַפֶּרֶשָׁה (לֵהֵלן ו ה). אֲכֵן דַּעַת רַבִּינוּ שְׁכָבֵר נִבְרָאָה הָאֵשׁ, רַק לֹא נִתְגַּלְתָּה, וְי"ל שְׁבִאמַת הִיתָה הָאֵשׁ בְּמִצִּיאוֹת, אוֹלָם לֹא נִתְגַּלְתָּה בְּפוֹעֵל בְּעוֹלָם, וְהָיָה כְּתָב רַבִּינוּ בְּהַמְשַׁךְ עַל הַלְשׁוֹן שֶׁאֱמָרוּ בְּעֶשְׂרָה מֵאמָרוֹת 'נִבְרָא' הָעוֹלָם, שְׁכָל שְׁחֹסֶר הַתִּיקּוֹן כֵּאֵלּוּ לֹא נִבְרָא, וְהַטַּעַם י"ל